

Vzpomínka na pana Bedřicha Gavendu

Radek K. Lučan

„Tak co pěkného jste viděli, kluci?“ Touhle otázkou při prvním setkání na břehu Pruského rybníka se mnou a mým dlouholetým souputníkem při cestách za ptáky, bratrancem Davidem, začalo v listopadu 1991 naše dlouholeté přátelství s panem Bedřichem Gavendou, úžasným a velmi inspirativním člověkem, jehož odchod je pro všechny, kteří jej znali, velkou a bolestnou ztrátou. A protože setkávání s ním významně formovalo mé nejen ornitologické, ale obecně přírodovědné a vlastně celoživotní směřování, rád bych mu formou této vzpomínky splatil alespoň malinko z toho, co všechno (a nejen) mně přátelství s ním přineslo.

Bedřich Gavenda se narodil 21. 12. 1926 v Prusích u Přerova a v této malé vsi na okraji Hané prožil prakticky celý svůj život. Základní (tehdy obecnou) školu absolvoval ve vedlejší Beňově a její druhý stupeň (tzv. „měšťanku“) v blízkém Přerově. Jeho gymnaziální studia v Přerově přerušila 2. světová válka a také smrt jeho otce, která znamenala nutnost postarat se o rodinu na úkor studia. Středoškolské vzdělání zakončené maturitou však po válce absolvoval na Střední zemědělské technické škole v Holešově. Na vojně byl díky tehdejší vysoké potřebě pracovníků v zemědělství jen krátce (necelý rok) v Mikulově. V roce 1953 se oženil s paní Jarmilou Neumanovou, po jejímž boku strávil celý zbytek života. Všeobecně šťastné a spokojené manželství narušilo pouze předčasné úmrtí jednoho ze tří dětí. Celý svůj pracovní život spojil s Jednotným zemědělským družstvem v Beňově, kde pracoval až do předčasného odchodu do invalidního důchodu zhruba v roce 1975.

Pan Gavenda se obecně nerad fotil. Zde jako vždy v družné zábavě a s nezbytnými zápisky o svých pozorováních s autorem tohoto textu a svým synem Bedřichem, 15. 8. 2014. Foto: Magdalena Lučanová.

Předčasný odchod do invalidního důchodu v důsledku kloubního onemocnění pro něj však, na rozdíl od mnoha jiných, zdaleka neznamenal nějakou rezignaci, bylo tomu přesně naopak! Začal se naplno věnovat rozsáhlému hospodářství, ale také celé řadě zálib, na které mu dříve nezbývalo tolik času. Svou lásku k nejrůznějším formám zahradničení a k rostlinám obecně nyní realizoval jako pěstitel všech možných (včetně méně známých a exotických) druhů ovoce a zeleniny, byl vášnivým skalničkářem a pěstitelem okrasných rostlin, včetně dlouholetého členství v Čs. svazu zahrádkářů a Klubu skalničkářů. Zároveň se věnoval chovu různého užitkového i okrasného zvířectva a dlouhodobě působil ve Spolku chovatelů drobného zvířectva v Beňově. Své chovatelské postřehy občas publikoval v časopise Exota. Zájem o chov exotických ptáků po něm ostatně postupně přebíral a podstatně rozšířil jeho syn Bedřich, který se úspěšnému chovu mnoha druhů vzácných druhů ptáků, zejména hrabavých a měkkozobých, včetně úspěšné reprodukce řady velmi obtížně chovatelných taxonů, věnuje dodnes.

Celou řadu svých zájmů a aktivit pan Gavenda převzal od svého otce, který se mj. jako československý legionář podílel na účasti odbojových vojsk v ruské občanské válce na Dálném východě a zážitky a pozorování z této anabáze vyprávěl svému synovi. Doma v Prusích byl mj. spolupracovníkem tehdejšího Československého státního ústavu meteorologického (dnešní Český hydrometeorologický ústav), pro který sledoval stav vody v řece Moštěnce, která protéká přímo za plotem zahrady rodiny Gavendových. Tuto aktivitu od svého otce Bedřich Gavenda přebíral a pokračoval v ní až do své smrti. Stal se tak vůbec nejdéle působícím a nejstarším spolupracovníkem Českého hydrometeorologického ústavu a velmi pravděpodobně má jím sledovaný říční úsek i světové prvenství v délce sledování jedním člověkem. V letošním roce by totiž uplynulo 70 let od počátku záznamů stavu říčního průtoku jeho osobou!

Díky dlouhodobému zájmu a dobrým znalostem naší přírody se samozřejmě odjakživa zajímal i o ptactvo. Ovšem naplno a s vervou se do ornitologie ponořil rovněž až s předčasným odchodem do penze, přestože se s řadou významných postav moravské ornitologie znal již předtím. V roce 1979 se stal členem Československé společnosti ornitologické (dnešní Česká společnost ornitologická) a hned v následujícím roce získal i oprávnění ke kroužkování ptáků, kterému se věnoval až do r. 2005. Podílel se na řadě programů, mj. na prvních dvou mapováních pro Atlas hnízdního rozšíření ptáků, Mezinárodním sčítání vodních ptáků, v rámci kroužkovatelských aktivit se podílel např. na akci Balt či odchyttech na rybníce Nesyt. Jeho ornitologické působení bylo jednoznačně soustředěno do okolí jeho bydliště, zcela pravidelně však navštěvoval i poněkud vzdálenější významné lokality, zejména Záhlinické a Tovačovské rybníky.

Tímto hrubým výčtem víceméně strohých fakt by bylo lze nekrolog ukončit. Protože jsem ale měl tu čest i radost po řadu let trávit s panem Gavendou čas na cestách (nejen) za ptáky, neodpustím si několik osobních postřehů, kterými bych níže rád přiblížil jeho osobnost i těm, kteří jej poznali jen letmo.

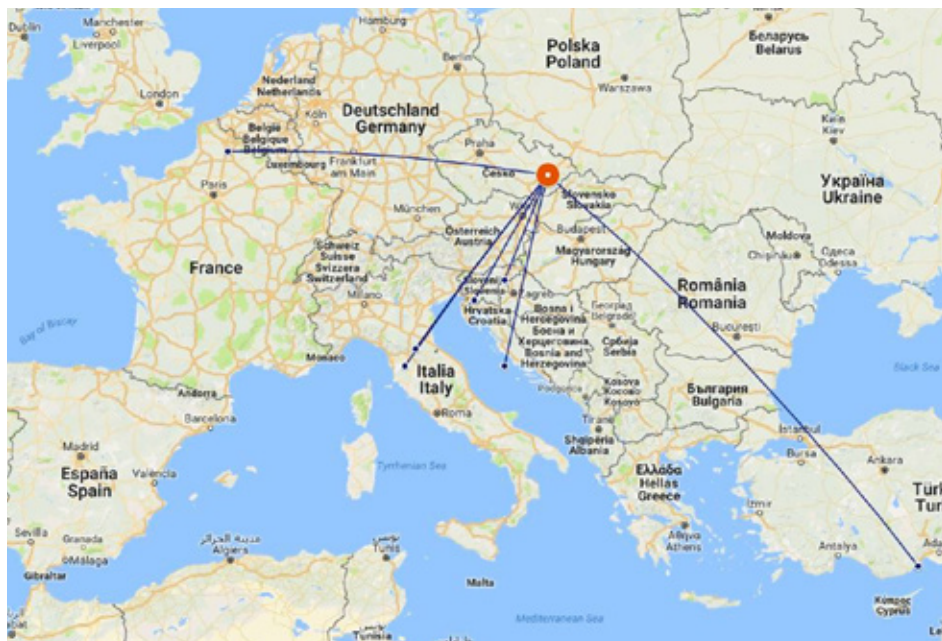
Díky tomu, že naprostou většinu dne trávil prací venku pod širým nebem a i na 25 km vzdálené rybníční lokalitě často i v poměrně pokročilém věku jezdíval na kole, neunikl mu v krajině žádný byt sebevzácnější ptačí druh. Měl jsem celou řadu příležitostí si ověřit, že jeho pozorování i druhová determinace jsou naprosto spolehlivé. Často jezdíval i ověřovat výskyt neobvyklejších druhů, který mu hlásili lidé z jeho okolí. Svá pozorování si každý den pečlivě zaznamenával a v záznamech měl důmyslný systém, který mu umožňoval během chvíle zjistit, kolikrát a na kolika lokalitách který druh za celý rok i za všechna léta, po která si záznamy vedl, pozoroval. I v posledních letech, když jsem se u Gavendů zastavoval jen zřídka, mi dokázal během chvíle zrekapitulovat, co zajímavého se během posledních měsíců v okolí objevilo. Jak nám - tehdy začínajícím "ptáčkařům" - svítily oči, když jsme s bratrancem Davidem, ostatně jako prakticky každý víkend v těch letech, dorazili do Prus a pan Gavenda nám líčil, jak před půl hodinou proletovalo nad

zahradou hejno vlh nebo volavka bílá! To bylo tehdy něco! Zřejmě z přirozené skromnosti pan Gavenda svá zajímavá pozorování nikde nepublikoval (s výjimkou pozorování špačků růžových, mandelíka hajního a několika kratších příspěvků, viz níže), neměl ani žádnou potřebu o schvalování význačnějších pozorování Faunistickou komisí a tak ani záznamy opravdových “špeků”, jak rád říkával, nefigurují v žádné literatuře. Jen namátkou lze zmínit např. pozorování tereje bílého, kalandry zpěvné, strnada severního, špačků růžových, vícero pozorování mandelíků (GAVENDA 1975), skřivanů ouškatých, sněhulí severních a řady dalších vzácných druhů. V těch dobách se ještě dravé nesoutěžilo o počet pozorovaných druhů a pan Gavenda neměl ani jinou motivaci si cokoliv domýšlet. Vždy správnost své determinace řádně zvažoval. Jsem tedy ve všech výše zmíněných případech zcela přesvědčen o jejich naprosté věrohodnosti. Snad se časem podaří jeho deníky zpracovat a alespoň nejvýznamnější faunistické údaje doplnit do etablované literatury či databázi. To se ostatně týká i jeho dlouholetých a pečlivě vedených záznamů o odchycích drobných savců do pastiček přímo v areálu jeho hospodářství. Přinejmenším některé údaje, např. o počátcích šíření myšice temnopásé na střední Moravu, se tam díky korespondenci s brněnskými mammaliology (zejména prof. Gaislerem) již dříve dostaly.

Od počátku našich setkávání mě fascinoval jeho přírodovědný přehled o svém okolí. Nebylo rostliny, kterou by neznal, nebylo meze, louky či lesa v širokém okolí jeho bydliště, u které by nevěděl, co tam zajímavého roste a žije. Dodnes si pamatuji, že např. celou řadu vzácných slanomilných rostlin na jihomoravských slanskách, které často neznají ani vystudovaní botanici, mi poprvé ukázal právě on. Obdivuhodná byla i vitalita, s jakou fungoval i přes ortel, se kterým odcházel do předčasného důchodu - že totiž zřejmě brzy skončí na invalidním vozíku! Díky neustálé aktivní činnosti a prakticky každodennímu ježdění na kole se naplnění této předpovědi zcela vyhnul a i ve věku vysoko přes sedmdesát let dojížděl např. za svým lékařem do Přerova na kole! Nikdy nezapomenu, jak jsem se jednou v létě roku 2010 zastavil na návštěvu a zastihl pana Gavendu ve třicetistupňovém odpoledním vedru na zahradě s kosou v ruce při sečení trávy. „Chystám se umřít, ale nějak mě bolely záda, tak jsem si je potřeboval narovnat,“ řekl jen na můj údiv, že se přece v takovém horku nedá pracovat! Tentýž rok se jednou v podvečer objevil v asi 5 km vzdáleném lese, kde jsme tehdy prováděli výzkum netopýrů a se zájmem a občasnou zábavnou “hláškou”, kterými byl příznačný, naše počínání sledoval, aby pak se soumrakem a slovy „ještě musím cestou posbírat tašku žampionů, co jsem tam potkal“ odjel na kole k domovu. „To je ale frajer!“ komentovali bez ironie tehdy mí mladí kolegové. To mu bylo 84 let!

V neposlední řadě jsem vždy obdivoval krásné manželství, které měl se svou paní Jarmilou. Vždy u nich vládla pohodová domácí atmosféra a na mé otázky, jak to dělají, mi vždy jen říkal: „My jsme se v životě nepohádali. Pokaždé, když se k něčemu schylovalo, jsme si řekli ‘necháme to na ráno’ a bylo to“. Nebyl by svět krásnější, kdybychom se tím řídili všichni?

Pan Gavenda zemřel po krátké hospitalizaci 20. května 2016. Zpráva o jeho odchodu mě zastihla ráno 22. května po krásné jarní noci po úspěšném pokusu o ověření výskytu a odchytu výřečků malých na jedné kouzelné stepní lokalitě na jižní Moravě, kterou mi poprvé před čtvrt stoletím ukázal právě on - pan Gavenda. Se slzami v očích jsem tehdy psal vzkaz, kterým jsem na zprávu reagoval a který není třeba nijak měnit: je to sice smutná zpráva, ale na druhé straně nutno dodat, že pan Gavenda zemřel v pozhnaném věku a po tak dokonale naplněném a bohatém životě, jaký mu můžeme všichni jenom neskutečně závidět. Vděčím mu spolu s bratrancem Davidem Lučanem (a jistě nejsme zdaleka sami) za svoje ornitologické začátky a je velmi pravděpodobné, že bych se bez setkání s ním ptákům vůbec nevěnoval. Byl to opravdu velký člověk a nikdy na něj nezapomenu. Čest jeho památce!

Jedna ze stop v poznání našich ptáků, kterou po sobě zanechal pan Gavenda - zpětná zahraniční hlášení ptáků, které kroužkoval v okolí svého bydliště v obci Pruszy. Bezespornu nejcenějším údajem je jedno ze čtyř existujících zpětných hlášení našich pěnic černohlavých z Turecka.

BIBLIOGRAFIE

- GAVENDA B., 1975: Pozdní výskyt mandelíka hajního (*Coracias garrulus* L.). Zprávy MOS 33 : 95–96.
- GAVENDA B., 1996: Pozorování zimujících skřivanů polních (*Alauda arvensis*). Ptáci kolem nás 1996(4): 21.
- GAVENDA B., 2002: Kormoraní velcí na Moštěnce. Ptáci kolem nás 2002(4): 15.
- GAVENDA B. & HUDEČEK J. 1990: Výskyt špačka růžového (*Sturnus roseus*) po roce 1948 v Severomoravském kraji. Čas. Slezského zemského muz., série A – vědy přírodní 39: 276.
- GAVENDA B. & LUČAN D., 2002: Hnízdění vlny pestré v roce 2001 na Přerovsku – čtverec 6751. Ptáci kolem nás 2002(2):16.
- GAVENDA B. & LUČAN D., 2002: Vodouš rudonohý asi hnízdil v roce 2001 na Přerovsku. Ptáci kolem nás 2002(3): 22.